

Heydər Əliyev: təhsil strategiyası və elmi-intellektual inkişaf

Azərbaycana, onun dövlətinə, dövlətçiliyinə, millətinə çeşidli ictimai-siyasi proseslərə münasibətdə əməl və əqidə birliyi, prinsip yenilməzliyi və ədalətli mövqə göstərən dahi Heydər Əliyevə məhəbbət hər bir azərbaycanlının qəlbində əbəddir. O, tarixin əlverişli mərhələsində milli məfkurəyə əsaslanaraq optimal inkişaf modelinin siyasi və iqtisadi konsepsiyasını yaratdı və gerçəkləşdirdi. Adı dünyanın ən parlaq və fenomen şəxsiyyətlərinin adı ilə birlikdə çəkildi və bu dünyanın gerçəkliyi, əfsanəsi və fəlsəfəsi qəbul etdiyimiz Heydər Əliyev bütün zirvələri, o cümlədən elm, təhsil, idarəetmə, dövlətşünaslıq və siyasətin zirvəsini fəth etdi.

Elm və təhsil bəşəriyyətin yandırdığı gündən fərd və ictimai toplumların, xalqların gələcək inkişafının, yaşam fəlsəfəsinin və tarixin əlverişli mərhələsində qazandığı nailiyyətlərin əsas qayəsi kimi çıxış etmiş, millətin gələcəyi, müstəqil dövlətin təməli olmuşdur. Müasir dünyada hər bir dövlətin milli inkişaf səviyyəsi isə onun gələcəkdə təhsilini, elmi və texnoloji potensialını artırır, əhəlinin layiqli həyat səviyyəsini yüksəldən və fiziki sağlamlığını təmin edən intellektual strateji sahələrin səviyyəsi ilə ölçülür. Hər bir xalq inkişaf yolunu məhz malik olduğu elmi-intellektual potensialla müəyyənləşdirərək dünya miqyasında layiqli yer tutmaq imkanı əldə edir. Məhz bu yanaşmada Heydər Əliyev idarəçiliyinin bütün mərhələlərində elmi-intellektual sahədə qazanılan nailiyyətləri dövlət quruculuğu prosesinin vacib şərti və etibarlı təminatı hesab etmiş, milli təhsilin müstəqil prinsiplər əsasında inkişafı naminə bütün zəruri tədbirləri həyata keçirmişdir. O, Azərbaycan xalqında milli məfkurənin güclənməsi, milli dövlətçilik şüurunun formalaşması üçün hər bir vətəndaşın yüksək təhsil almasını, elmi yenilikləri mənimsəməsini son dərəcə vacib sayaraq bu sahədə praktik addımlar atmışdır. Bu fəaliyyət hər biri Azərbaycan xalqının tarixində xalqının və dövlətinin inkişafını özündə daşıyan, onu stimullaşdıran ayrıca səhifələrdən-müxtəlif sosial, iqtisadi və ideoloji qatlardan və mərhələlərdən ibarət oldu. Onun fəaliyyətinin elm və təhsili özündə ehtiva edən bütün mərhələlərində sivil dünya gerçəkliklərinə cavab verə bilən milli təhsil sisteminin müasirləşdirilməsi yolunda müstəqil yeniliklərin tətbiq olunması, dövlət idarəçiliyi üçün yüksək mənəvi-əxlaqi keyfiyyətləri, intellekti, savadı ilə fərqlənən ixtisaslı kadrların yetişdirilməsi prioritet məsələlərə çevrildi.

Rəhbərliyi dövründə respublikada təhsilin milliləşdirilməsi, ictimai elmlərin milli xarakterinin qorunması və mütləq zəruriyyət

tələb edilən sahələrdə milli kadrların yetişməsi üçün ardıcıl tədbirlər həyata keçirildi. Belə ki, dinamik inkişaf edən iqtisadiyyatı yüksək ixtisaslı kadrlarla təmin etmək üçün Azərbaycanda orta ixtisas və ali təhsil məktəbləri şəbəkəsi nəzərəcarpacaq dərəcədə genişləndirildi. Bir sıra yeni ixtisaslar üzrə - informasiya texnologiyaları, beynəlxalq hüquq, beynəlxalq münasibətlər, aviasiya və s. - mütəxəssis hazırlayan ali məktəblərin olmadığını nəzərə alaraq minlərlə azərbaycanlı gəncin Moskva, Kiyev, Minsk və başqa şəhərlərdəki nüfuzlu ali məktəblərə göndərilməsini təmin etdi. 1970-ci ilədək respublikadan kənarda ali təhsil almağa göndərilən azsaylı kontingentin cəmi 40 faizinin azərbaycanlı olduğunu nəzərə alan Heydər Əliyev bu zərərli ənənəyə qarşı mübarizəyə başladı və çox qısa bir müddət ərzində Moskvadan, eləcə də keçmiş SSRİ-nin digər şəhərlərinin aparıcı elm və təhsil ocaqlarına göndərilən gənclərin 97-98 faizinin azərbaycanlılardan ibarət olmasına nail oldu.

Heydər Əliyev hələ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsində çalışdığı illərdə müəyyən risklərə rəğmən, kadrların milliləşdirilməsi vacibliyini irəli çəkmiş, "beynəlmillətçilik" pərdəsi altında milli dəyərlərin aşınması prosesinin qarşısını almış, onun söyi nəticəsində milli özünüdərkən bütün rüşeymlərinə qarşı amansız mübarizə apararaq bu qurum qısa müddət ərzində mahiyyətə yenilənmiş, az bir vaxt ərzində şəxsi heyət azərbaycanlıların xeyrinə dəyişdirilmiş, bu orqan demək olar, azərbaycanlılaşdırılmışdır.

O, azərbaycanlı gənclərin hərbi təhsilə yiyələnməsi sahəsində də sistemli tədbirlər həyata keçirdi. Belə ki, respublikada Cəmsid Naxçıvanski adına hərbi məktəbin yaradılması, azərbaycanlı oğlanların həmin məktəbə, habelə respublikadan kənardakı hərbi məktəblərə cəlb olunması Azərbaycan üçün peşəkar hərbi kadrlar hazırlanması işinə böyük təkan verdi və bununla da gələ-

cəkdə müstəqil Azərbaycan Milli Ordusunun formalaşması üçün kadrların probleminin həlli yolunda mühüm addım atıldı.

Qeyd olunan amillər Heydər Əliyev epoxasının mənəvi yüksəliş tarixinin inkaredilməz gerçəkliyinə çevrilmişdir. O, yeni ictimai-iqtisadi formasiyada Azərbaycan elmində, təhsilində yeniləşmənin vacibliyini önə çəkmiş, bu sahələrdə davamlı islahatlar həyata keçirmişdir. Heydər Əliyev humanitar elmlərin cəmiyyətin mənəvi-ideoloji cəhətdən yetkinləşməsi və ictimai şüurun yeniləşməsində, fundamental elmlərin isə iqtisadi sistemin tənəzzüldən qurtulması və milli iqtisadi inkişaf modelinin düzgün müəyyənləşdirilməsi, elmlə istehsalın üzvi vəhdətinin təmin olunmasında rolunu düzgün dəyərləndirmişdir. Onun fikrincə "islahatlar, xüsusən təhsil, elm sahəsində islahatlar çox ağıllı, düşünülmüş şəkildə həyata keçirilməlidir...dəb naminə yox, yalnız və yalnız əldə etdiyimiz səviyyədən daha yuxarı qalxmaq üçün təhsilin səmərəliliyini, elmin səmərəliliyini artırmaq üçün aparılmalıdır".

Azərbaycana rəhbərliyi dövründə 1971-1975-ci illərdə ali və orta ixtisas təhsilini ümumtəhsil məktəblərində daha da inkişaf etdirmək və təkmilləşdirmək vəzifələri müəyyən edilmiş, elm, təhsil, maarif, ictimai-mədəni sahələrdə keyfiyyətli dəyişikliklər baş vermişdi. Həmin illərdə respublikamızda 198 elmlər doktoru və 1781 elmlər namizədi hazırlanmışdı. Elmi-tədqiqat institutları, ali məktəblər, elm və tədris müəssisələri yüksək ixtisaslı kadrlarla təmin edilmişdi ki, onların da böyük bir hissəsi ali təhsilli kadrlardan ibarət idi (məsələn, 1978-ci ildə onlar ümumi sayın 46 faizini 104 min nəfər təşkil edirdilər). Ali təhsil müəssisələrinin sayı 12-dən 17-yə çatdırılmışdı.

Bu dövrdə qadın hüquqlarının qorunması və onların sosial-iqtisadi həyatda fəal iştirakına xüsusi diqqət nəticəsində hər il yüzlərlə azərbaycanlı gənc qız təhsil almaq üçün keçmiş İttifaqın qabaq-

cıl ali məktəblərinə göndərildi. Bütünlükdə 1969-1982-ci illərdə respublikada müxtəlif sahələrdə tələbat doğuran 250-dən çox ixtisas üzrə 15 mindən çox azərbaycanlı tələbə SSRİ-nin 170-dən çox ən nüfuzlu ali məktəbinə təhsil almağa göndərildi ki, onlar Azərbaycanın gələcək inkişafı üçün güclü kadrlar potensialının formalaşmasına böyük təsir göstərdilər. Və məhz elə bu səmərəli fəaliyyətin nəticəsi olaraq yaranmış güclü sosial, iqtisadi və intellektual potensial Azərbaycanın müstəqilliyi üçün mühüm zəmin yaratdı.

1969-82-ci illərdə məktəblərin şəbəkəsinin genişləndirilməsi, texniki bazasının, kadrlar potensialının əsaslı şəkildə yaxşılaşdırılması xüsusilə qeyd olunmalıdır. Azərbaycanda 350 mindən çox şagird yeri olan 849 ümumtəhsil məktəbi tikilib istifadəyə verilmiş, məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrinin sayı 1600-dən 1875-ə, ümumtəhsil məktəblərinin sayı 765-dən 2117-yə çatdırılmışdır. Məktəblərin texniki, elmi-metodik vasitələrlə təminatı sahəsində də böyük işlər görülmüşdür. Texniki peşə məktəblərinin sayı 76-dan 184-ə, onlarda təhsil alan şagirdlərin sayı 40,9 mindən 109 minə çatmışdır. Məhz Heydər Əliyevin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə texniki peşə təhsilinin təkmilləşdirilməsinə, inkişafına dair strategiya hazırlanmış və uğurla həyata keçirilmiş, texniki peşə təhsili yeni yüksəlişə qədəm qoymuşdur.

O, həm təhsilin məzmunu, mahiyyəti, məqsədləri, səmərəli təşkil, müəllim əməyinin şərəfi, şagirdlərin və tələbələrin vəzifələri barədə nəzəri fikirlər söyləməklə yanaşı, həm də Azərbaycan təhsilinin hərtərəfli inkişafına imkan verən sistemli tədbirlər həyata keçirmişdir. Onun təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə qəbul olunan "Həyat keçirilən "Gənclərin ümumi orta təhsilə keçməsinə başa çatdırmaq və ümumtəhsil məktəbini daha da inkişaf etdirmək haqqında" (1972), "Kənd ümumtəhsil məktəbinin iş şəraitini daha da yaxşılaşdırmaq tədbirləri

haqqında" (1973), "Ümumtəhsil məktəbi şagirdlərinin dərslərdən pulsuz istifadə etməsinə keçmək haqqında" (1978) qərarlar əldə olunan uğurlar sırasındadır.

Hər bir müstəqil islahatın uğuru, şübhəsiz, onun ictimai şüurla nə dərəcədə uzlaşması, cəmiyyət tərəfindən qəbul olunub-olunmamasından bilavasitə asılıdır. Məhz bu yanaşmada Heydər Əliyev ilk gündən milli təhsil sisteminə islahatların təkamül yolu ilə aparılması tərəfdarı kimi çıxış etmiş, bu mövzuda ictimai müzakirələrin açılmasına nail olmuşdur. "Təhsil sistemi elə bir sistemdir ki, burada heç bir inqilabi dəyişiklik ola bilməz. Ümumiyyətlə, bizim həyatımızın bütün sahələrində dəyişikliklər təkamül xarakteri, tədrici dəyişikliklər xarakteri daşıyır...Təhsil qanunu elə bir qanundur ki, təhsil islahatları elə islahatlardır ki, iqtisadiyyatdan, maliyyədən, başqa sahələrdən fərqli olaraq, bunda bütün cəmiyyətin iştirakı lazımdır".

SSRİ Nazirlər Soveti Rəyasət Heyətinin 15 dekabr 1982-ci il və 1983-cü il fevralın 2-də keçirilən iclasında SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini Heydər Əliyevə bir sıra sahələrə və komissiyalara, o cümlədən Maarif Nazirliyi, Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyi, Dövlət Texniki-Peşə Təhsili Komitəsi üzrə məsələlərin baxılması həvalə edilir. On birinci çağırışı SSRİ Ali Sovetinin birinci sessiyasında (aprel 1984-cü il) Təhsil üzrə İslahat Komissiyasının sədri Heydər Əliyev "Ümumtəhsil və peşə məktəblərində islahatların əsas istiqamətləri haqqında" məruzə ilə çıxış edərək, Sovet İttifaqında təhsil sisteminə qarşı qoyulan islahatları hərtərəfli təhlil edərək, onun təhsil sisteminin inkişafında əhəmiyyətini əsaslandırmışdı. SSRİ Ali Soveti Heydər Əliyevin bu məruzəsini dinləyib müzakirə etdikdən sonra qeyd etmişdi ki, müzakirəyə təqdim edilən məruzənin ölkənin, cəmiyyətin iqtisadi, sosial-siyasi və mənəvi tərəqqisində çox mühüm əhəmiyyəti vardır. Məktəb islahatlarının əsas istiqamətləri ümumxalq müzakirəsində bəyənilmiş və müdafiə edilmişdir. SSRİ Ali Soveti 1984-cü il aprelin 12-də Heydər Əliyevin məruzəsi əsasında eyniadlı bəyənmə haqqında qərar qəbul etmişdi. Qərarda islahatın həyata keçirilməsi sahəsində təhsil sistemi ilə əlaqədar olan bütün qurumlar, təsisatlar qarşısında təxirəsalınmaz, perspektiv vəzifələr qoyulur, islahatın həyata keçirilməsi mexanizmi, təhsil işçilərinin vəzifələri göstərilirdi. Bu bir daha göstərirdi ki, hansı məkanda olmasından və vəzifəni daşımamasından asılı olmayaraq Heydər Əliyevin fəaliyyətində təhsil məsələləri əsas yer tuturdu: "Hər bir dövlət əgər istəyirsə ki, öz ölkəsinin inkişafını təmin etsin, öz millətinin elmini, mədəniyyətini dünya standartlarına çatdırsın, o mütləq, hər şeydən çox, təhsilə fikir verməlidir, təhsilin inkişafına səy göstərməlidir, təhsil üçün bütün imkanları yaratmalıdır". Heydər Əliyev, hər bir insanın həyatının düzgün təşkil, fəal vətəndaş mövqeyinin formalaşması və cəmiyyətdə gədən tərəqqi prosesində yaxından iştirak etməsində təhsili, tərbiyəni strateji sahə kimi qiymətləndirirdi: "Həyat böyük bir prosesdir. Bu prosesdə uğurla iştirak etmək üçün insan müasir tələblərə uyğun olan təhsilə malik olmalıdır".

→ Davamı 7-ci səhifədə

Heydər Əliyev: təhsil strategiyası və elmi-intellektual inkişaf

⇒ Övvəli 6-cı səhifədə

Ümumtəhsil məktəblərində qazanılan biliklərin mahiyyətini yüksək qiymətləndirən Heydər Əliyev hər bir insanın həyat mövqeyinin formalaşmasında, cəmiyyətdə öz yerini tutmasında orta təhsilin çox böyük əhəmiyyət daşıdığını vurğulamışdır: "İnsan təhsilinin əsasını orta məktəbdə alır... Əgər onun fundamental, köklü orta təhsili varsa, o, cəmiyyətdə özünə yer tapacaq, çalışacaq, ...cəmiyyətimizin şüurlu üzvü olacaqdır". Təhsilin milli məzmununu müəyyənləşdirən çox mühüm faktorlar kimi tədris ocaqlarında, eləcə də orta ümumtəhsil məktəblərində şagirdlərin bütün müvafiq elmlər üzrə zəruri biliklərə yiyələnməsini, onların seçdikləri gələcək ixtisaslara uyğun fənləri daha dərinləndirən öyrənməsini, istisnasız olaraq hər bir şagirdin mükəmməl bilməsi son dərəcə vacib olan fənlər də ayrıca ciddi bir vəzifə olaraq qarşıya qoyulmuşdur: "Bizim uşaqlarımız, gənclərimiz hər bir fəni bilməlidirlər və xüsusən o fənlərdə ki, ixtisaslaşmaq istəyir, onu daha da yaxşı bilməlidirlər... Amma orta məktəblər üçün bizim bir neçə şərtlərimiz vardır, onları həyata keçirməlidirlər. Ana dilini bilməlidirlər, ədəbiyyatımızı bilməlidirlər, bizim tariximizi bilməlidirlər, bizim mədəniyyətimizi bilməlidirlər". Təhsilin məzmununda milli müstəqilliyimizin prinsiplərinə uyğunlaşdırılmasında humanitar fənlərin, xüsusən Azərbaycan dilinin, tarixinin və ədəbiyyatının tədrisinin mahiyyətə yeniləşməsinə də dahi rəhbər çox vacib şərt saymışdır. Yəni, onun təlim-tərbiyə ilə əlaqədar nəzəri fikirləri sırasında təhsilin məzmununu müstəqil Azərbaycanın dövlətçilik prinsipləri əsasında qurmaq ideyasının əsaslandırılması xüsusi yer tutur.

Onun fikrincə bütünlükdə Azərbaycanın humanitar-ictimai və fundamental elm sahələri sürətlə yeniləşərək yeni ictimai-iqtisadi formasıyanın reallıqlarına, o cümlədən dövlət və dövlətçiliklə bağlı praktiki məqsədlərin gerçəkləşməsi, milli maraq və mənafehlərin, ideologiyanın möhkəmlənməsində, ümumən cəmiyyətin progressiv dəyərlər əsasında inkişafında lokomotive çevrilməlidir.

Elə bu yanaşmadan qətiyyətlə demək olar ki, Heydər Əliyevin təhsil konsepsiyasında təhsil və tərbiyə məsələləri qarşılıqlı əlaqədə verilmiş, mükəmməl biliklə yüksək mədəniyyətin vəhdəti son dərəcə mühüm prinsip kimi əsaslandırılmışdır: "Təhsil ocaqlarında gənclərimizi xalqımızın mədəni dəyərləri əsasında tərbiyələndirmək, mədəni cəhətdən sağlam və saf insanları tərbiyə etmək məsələsi mühüm yer tutmalıdır". O, təlim prosesinin düzgün qurulması, ideyaların, vəzifələrin gerçəkləşməsi, müstəqil Azərbaycan dövləti və onun vətəndaşlarının gələcək taleyi üçün son dərəcə vacib əhəmiyyət daşıdığına

konkret şəkildə nəzərə çatdırılmışdır: "İndi bizim təhsilimizin məqsədi gənc nəsle, uşaqlara təhsil verib onları gələcəyə hazırlamaqdır. Amma bununla yanaşı, ən böyük məqsəd Azərbaycanda vətəndaşı hazırlamaqdır, müstəqil Azərbaycan cəmiyyətinin ləyaqətli üzvünü hazırlamaqdır".

Heydər Əliyevə görə təhsil və tərbiyə prosesində müəllimin peşə hazırlığı, savadı, mədəniyyəti mühüm əhəmiyyət daşıyır. "Öz dilini inkişaf etdirən alim, müəllim, öz tarixini yazan, inkişaf etdirən, tarixini əks etdirən, öz mədəniyyətini araşdıran, təhlil edən və ümumiləşdirən, xalqına yüksək səviyyədə çatdıran alim - onlar hamısı birlikdə öz xalqının, millətinin, milli şüurunun, milli ruhunun, vətənpərvərlik ruhunun inkişaf etməsinə, irəli gətməsinə xidmət göstərir". Əsl pedaqoq olmaq, şagird və tələbələrə mükəmməl, hərtərəfli bilik verməklə yanaşı, onları mədəni kamilliyə yetişdirməkdir. Bunun üçün məktəblərdə müvafiq şərait, əlverişli mühit yaradılmalı, müəllimin özü bu yüksək keyfiyyətləri dərinləndirən mənimləməli, yetirmələrinə nümunə olmalıdır: "Məktəbdə, universitetdə formalaşan gənc, Azərbaycanın gələcək vətəndaşı, birincisi, mədəniyyətə saf olsun. Ona görə də gərək mədəni saflıq ali məktəblərdə, orta məktəblərdə hökm sürsün ... Ona görə də gərək onun müəllimləri, tərbiyəçiləri özləri vətənpərvər olsunlar, vətənpərvərliyi gənclərə aşılaya bilsinlər".

Bu prosesin uğurla həyata keçirilməsində məktəbdə çalışan pedaqoji heyətlə yanaşı bütün cəmiyyət maraqlı olmalı, məktəblə ailənin birgə fəaliyyəti təmin edilməlidir: "Məktəblə ailənin sıx, qarşılıqlı əlaqəsi olmadan mükəmməl tərbiyə ola bilməz, çünki bu proses kompleks bir prosesdir və onun səmərəliliyini valideynlərlə pedaqoqların birgə səyi ilə yüksəltmək lazımdır".

Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra respublikada təhsilin milli əsasları üzərində yenidən qurulması və inkişafı da məhz Heydər Əliyev sayəsində gerçəkləşmişdir. O, Azərbaycanda bütün təhsilin - orta, texniki peşə, orta ixtisas məktəblərinin və ali məktəblərin işinin yaxşılaşdırılması sahəsində ciddi tədbirlər görülməsini qeyd edərək belə qənaətə gəlirdi: "Mən hesab edirəm ki, bunlar həm qəbul olunacaq təhsil qanununda, həm də təhsil islahatı ilə əlaqədar qəbul ediləcək qanunda və qərarlarda öz əksini tapacaqdır". Heydər Əliyev milli təhsilin inkişafı və onun qabaqcıl dünya dövlətlərinin təhsil sistemində inteqrasiyasını da ciddi vəzifə kimi müəyyənləşdirmiş, bu sahədə aparılacaq islahatların mahiyyətini açıqlamışdır. Onun irəli sürdüyü təhsil konsepsiyasının əsas qayəsini müstəqilliyin daha da möhkəmləndirilməsi, demokratik və hüquqi cəmiyyət quruculuğu prosesinin sürətlə həyata keçirilməsi, dinamik inkişafa xas olan dövlətin iqtisadi bazasının yaradılmasını gücləndirilməsi kimi ümdə prinsiplər təşkil etmişdir. 1995-ci ildə ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilən Azərbaycan Konstitusiyasında təhsil hüquqlarından biri kimi elan olunmuşdur.

Heydər Əliyev gənclərin tərbiyə olunmasına, vətənpərvər, kamil və layiqli Azərbaycan vətəndaşlarının formalaşdırılmasına kömək göstərmək məqsədilə 11 oktyabr 1997-ci ildə Azərbaycan Skautlar Assosiasiyasının (ASA) yaradılmasını dəstəklədi və bu assosiasiya 20 avqust 2000-ci il tarixinə Ümumdünya Skaut Hərəkatı Təşkilatına tam hüquqlu üzv qəbul edildi.

30 mart 1998-ci il tarixli "Azərbaycan Respublikasında təhsil sahəsində islahatlar üzrə Dövlət Komissiyası haqqında" Sərəncamında müstəqil Azərbaycanın təhsil sistemində beynəlxalq standartlara uyğun islahatların həyata keçirilməsi, təhsilin milli əsasları üzərində yenidən qurulması və inkişafı da məhz Heydər Əliyev sayəsində gerçəkləşmişdir. O, Azərbaycanda bütün təhsilin - orta, texniki peşə, orta ixtisas məktəblərinin və ali məktəblərin işinin yaxşılaşdırılması sahəsində ciddi tədbirlər görülməsini qeyd edərək belə qənaətə gəlirdi: "Mən hesab edirəm ki, bunlar həm qəbul olunacaq təhsil qanununda, həm də təhsil islahatı ilə əlaqədar qəbul ediləcək qanunda və qərarlarda öz əksini tapacaqdır". Heydər Əliyev milli təhsilin inkişafı və onun qabaqcıl dünya dövlətlərinin təhsil sistemində inteqrasiyasını da ciddi vəzifə kimi müəyyənləşdirmiş, bu sahədə aparılacaq islahatların mahiyyətini açıqlamışdır. Onun irəli sürdüyü təhsil konsepsiyasının əsas qayəsini müstəqilliyin daha da möhkəmləndirilməsi, demokratik və hüquqi cəmiyyət quruculuğu prosesinin sürətlə həyata keçirilməsi, dinamik inkişafa xas olan dövlətin iqtisadi bazasının yaradılmasını gücləndirilməsi kimi ümdə prinsiplər təşkil etmişdir. 1995-ci ildə ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilən Azərbaycan Konstitusiyasında təhsil hüquqlarından biri kimi elan olunmuşdur.

nəlxalq standartlara uyğun islahatların həyata keçirilməsi, təhsilin milli əsasları üzərində yenidən qurulması və inkişafı da məhz Heydər Əliyev sayəsində gerçəkləşmişdir. O, Azərbaycanda bütün təhsilin - orta, texniki peşə, orta ixtisas məktəblərinin və ali məktəblərin işinin yaxşılaşdırılması sahəsində ciddi tədbirlər görülməsini qeyd edərək belə qənaətə gəlirdi: "Mən hesab edirəm ki, bunlar həm qəbul olunacaq təhsil qanununda, həm də təhsil islahatı ilə əlaqədar qəbul ediləcək qanunda və qərarlarda öz əksini tapacaqdır". Heydər Əliyev milli təhsilin inkişafı və onun qabaqcıl dünya dövlətlərinin təhsil sistemində inteqrasiyasını da ciddi vəzifə kimi müəyyənləşdirmiş, bu sahədə aparılacaq islahatların mahiyyətini açıqlamışdır. Onun irəli sürdüyü təhsil konsepsiyasının əsas qayəsini müstəqilliyin daha da möhkəmləndirilməsi, demokratik və hüquqi cəmiyyət quruculuğu prosesinin sürətlə həyata keçirilməsi, dinamik inkişafa xas olan dövlətin iqtisadi bazasının yaradılmasını gücləndirilməsi kimi ümdə prinsiplər təşkil etmişdir. 1995-ci ildə ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilən Azərbaycan Konstitusiyasında təhsil hüquqlarından biri kimi elan olunmuşdur.

Təhsil islahatlarının sistemli aparılması və gözlənilən nəticələrin əhatəli təhlili mühüm əhəmiyyət daşıyır: "Biz təhsil sahəsində yeniləşmənin tərəfdarıyıq, dünya təcrübəsindən səmərəli istifadə etməyi sizdən tələb edirik. Ancaq bu işlər gərək sistemli olsun. Bu işləri görürkən, qurarkən siz onların yaxın və uzaq zamanda nəticələrini mütləq nəzərə almalısınız". Onun təlimində islahatlar zərurətdən yaranır və təsadüfi xarakter daşıyırdı: "...Çalışmaq lazımdır ki, islahat islahatlar naminə aparılmasın, təhsil sistemimizi daha

da təkmilləşdirmək, bu günün, gələcəyin tələblərinə daha da uyğunlaşdırmaq məqsədi daşıyır".

"Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında" 23 iyun 2000-ci il tarixli Fərmanı və "Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi haqqında" 4 oktyabr 2002-ci il tarixli Sərəncam təhsil sektorunda müasir islahatları, yenidənqurmaya geniş imkanlar açan mühüm tarixi sənəd, təhsilə göstərdiyi qayğının daha bir parlaq təzahürüdür. "Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında" 13 iyun 2003-cü il tarixli Fərmanı isə təhsil sisteminin əsaslı şəkildə təkmilləşdirilməsinə, idarəetmənin müasir prinsiplər üzrə təşkilinə, onun beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasına və dünya təhsil sistemində inteqrasiyasına zəmin yaratmışdır. Bu fərmanla təhsil müəssisələrinin şəbəkəsi optimallaşdırılmış, bir sıra universitetlərə muxtariyyət statusu verilmiş, ölkəmizdə müəllim hazırlığının keyfiyyətinin yüksəldilməsi məqsədilə Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu və onun 12 filialı yaradılmışdır.

Təhsil bilik, müasirlik, savad, rəqabətə davamlılıq, gələcəyə açılmış qapılar deməkdir. Görülən işlər deməyə əsas verir ki, yaxın illərdə Azərbaycanda təhsil sahəsində əsaslı dəyişikliklər baş verməkdə davam edəcək, milli təhsilimizin keyfiyyəti daha da yüksələcəkdir. Qəbul olunmuş qərar, fərman və sərəncamlar, onların nəzəri və praktik baxımdan gerçəkləşməsi müstəqil Azərbaycanda təhsil sektorunun hərtərəfli yüksəlişinə tərəqqisinə, məzmunca yeniləşməsinə, maddi-texniki cəhətdən möhkəmlənməsinə, dünya standartlarına yaxınlaşmasına xidmət edir və etməkdədir.

Azərbaycanda təhsil strategiyasını təhlil edərkən hər yeni inkişaf mərhələsində onun əvvəlkindən keyfiyyətə fərqlənməsi aydın ifadə olunur və prosesdə Heydər Əliyevin bir şəxsiyyət olaraq problemə yanaşma göstəricisi, məntiqi və təcrübəsi əvəzsiz rol malikdir. Bu gün əldə etdiyimiz "İnkişafın Azərbaycan modeli"nin mahiyyəti dünyanın ən müxtəlif nüfuzlu iqtisadi mərkəzləri tərəfindən araşdırılır. Fərqli münasibətlər, polemik fikirlər isə məhz bu nöqtədə kəşifdir ki, Azərbaycan hazırda dayanıqlı və möhkəm təməl üzərində sürətli inkişafı, Heydər Əliyevin ötən əsrin 70-80-ci illərdə formalaşdırdığı iqtisadi-siyasi, elmi, mədəni potensialı sөykənir.

Aqillərə görə "Milli problem həmin millətə aid olan fərdin şəxsi probleminə çevrildikdə, o, millətlə eyniləşir. Elə o vaxtdan da dünya vətəndaşı olur". Heydər Əliyev üçün də vəzifələr geniş fəaliyyət meydanı, iş görmək, millətə müstəsna fayda gətirmək imkanı oldu. Bütün bu xüsusiyyətləri ilə o dünya vətəndaşına çevrildi. Amma zaman etibarilə çox yaşamadı. Əslində illər ömrün mənə və müddətini ifadə etmir, ömür insanın faydalı əməlləri ilə mənə və müddət qazanır ki, bu baxımdan Heydər Əliyev min il yaşadı və müstəqil Azərbaycan var olduqca da yaşayacaq.

Nazim Hüseynli,
fəlsəfə elmləri doktoru,
professor, Bakı Avrasiya
Universitetinin rektoru